

't inschrien

negentiende jaargang nr.2, april 1987 kwartaaluitgave

De Hof te Brunink bij Enschede

Het thema van 't Inschrien voor 1987 betreft landschap en landschapszorg en met name de cultuurhistorische aspecten daarvan. In dit nummer willen we dit thema uitwerken door een Twents landgoed met een rijke historie centraal te stellen. Het gaat hier om de Hof te Brunink, ook genoemd 'Groot Brunink' of 'Het Brunink', in de gemeente Enschede. Dit landgoed, groot 85 hectare, ging in 1981 vanuit particulier bezit over naar de Stichting Het Overijssels Landschap, het orgaan dat zich in onze provincie bij uitstek met de zorg voor natuur en landschap bezighoudt.

Dit artikel is opgebouwd uit drie gedeeltes, te weten de landschappelijke ont-

staansgeschiedenis, de historische ontwikkeling en een beschrijving van het huidige en toekomstige beheer.

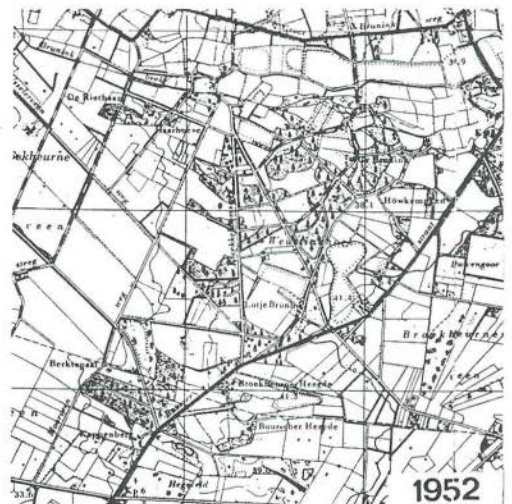
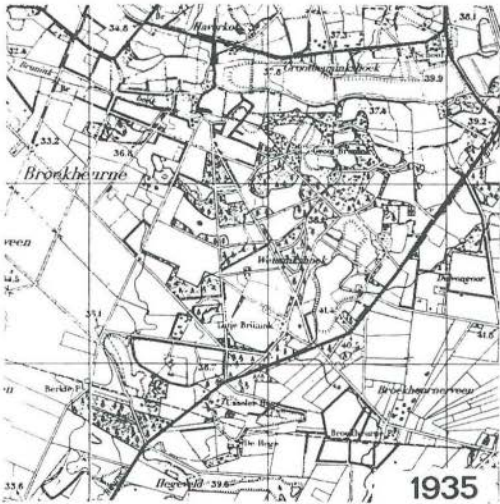
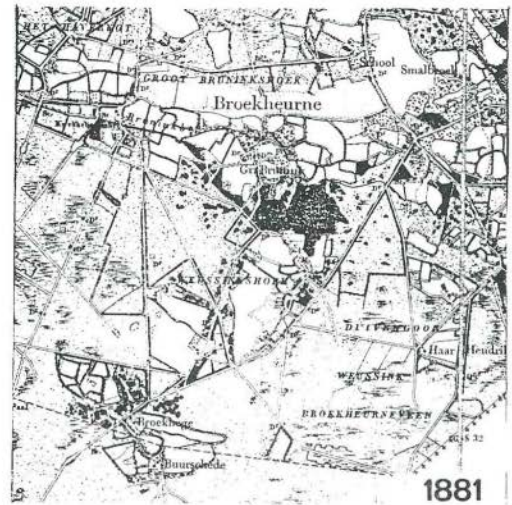
Landschappelijke ontstaansgeschiedenis

De Hof te Brunink ligt plm. 4 km. ten zuiden van het centrum van Enschede. Het landgoed wordt geheel omsloten door landbouwgronden. In het noorden is dit een smalle strook, onmiddellijk grenzend aan de Wesselerbrink, de meest zuidelijke nieuwbouwwijk van Enschede. Zuidoostelijk ligt op 1400 meter afstand de Duitse grens. Tussen grens en Hof te Brunink ligt het voormalige Broekheurnerveen.

Ten zuiden liggen nog drie percelen, be-

Afbeelding 1. Het erve Hof te Brunink, ± 1965.

Afbeelding 2. Topografische ontwikkeling.

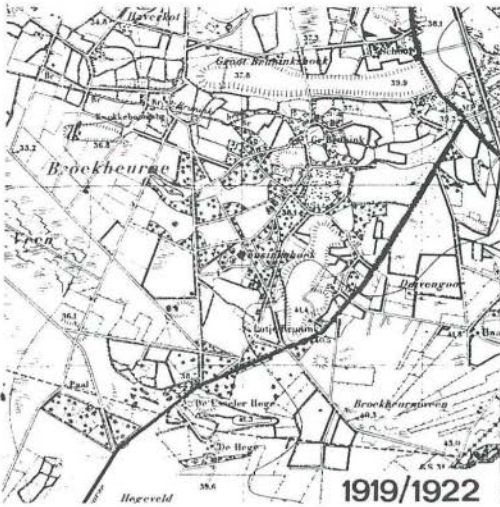
kend onder de naam 'Jannink', samen 14 hectare, welke beheerstechnisch bij dit landgoed zijn gevoegd.

Op de topografische kaart 34F 'Enschede', schaal 1:25.000, is de Hof te Brunink te vinden tussen de coördinaten 255.4 en 257.3 resp. 464.7 en 467.0.

De één na laatste ijstijd, het Saalien, is in behoorlijke mate bepalend geweest voor het ontstaan van het landschap waarvan de Hof te Brunink deel uitmaakt. Het gebied ligt in zijn geheel ten westen van de

toendertijd gevormde stuwwal Oldenzaal-Enschede, op fluvioglaciale zanden, met op diverse plaatsen keileem betrekkelijk dicht aan de oppervlakte. Hier overheen zijn in de laatste ijstijd, het Weichselien dekzanden afgezet. In het Holoceen zijn in beekdalen zand en klei afgezet en/of vond veenvorming plaats.

Het gehele landschap kent een hoogte ligging variërend van 30 tot 40 m +NAP, waarbij een globale hellingrichting aan te geven is van noordoost naar zuidwest.

De op deze ontwikkeling volgende bodemvorming is voor een groot deel beïnvloed door menselijk handelen, waarbij de mens inspeelde op de natuurlijk gevormde overgangssituatie.

Men stichtte hoeven op de hogere delen waar ook akkerbouw bedreven werd. De lagere natte plekken werden als grasland in gebruik genomen. Deze gebruiksvormen hebben ondermeer geleid tot uitgebreide escomplexen, zoals o.m. in de Usselose buurtschappen Geerdink- en Hel-

merzijde. In de eveneens Usselose buurtschap Broekheurne zien we twee centrale, kleinere essen bij Hof te Brunink en 't Geesink, naast enkele veel kleinere, verstrooid liggende, essen.

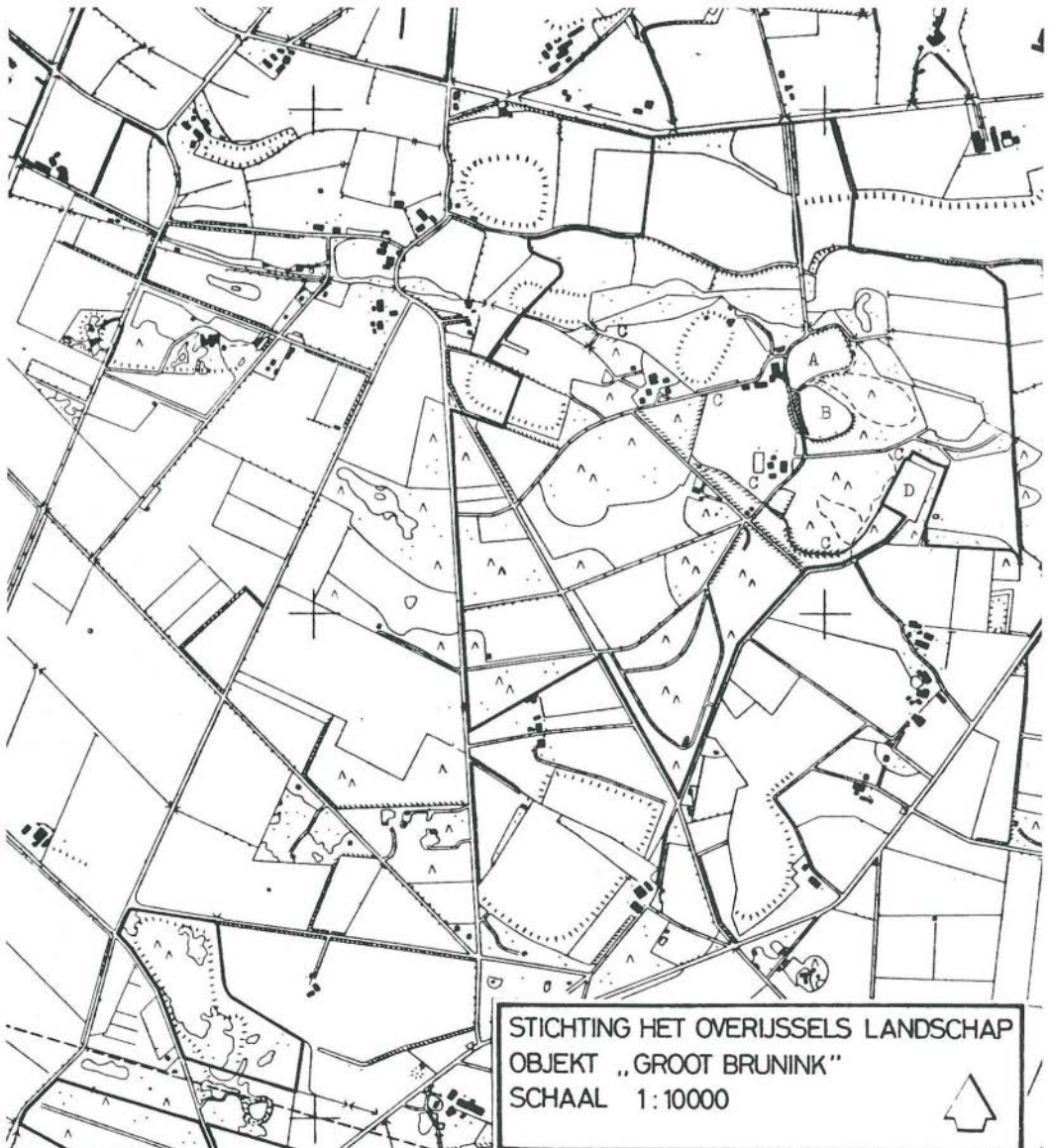
Bij de Hof te Brunink vinden we aan de noordkant de Bruninkses, welke oorspronkelijk gebruikt werd door en zich uitstreckte langs de erven Kwekkeboom, Brunink, Hof te Coesfeld en Smalenbroek.

Dichter bij huis, voor de tuinbouw en waarschijnlijk ook voor de fijnere landbouw, lag meestal een stuk gardenland, terwijl de gewaarde erven in praktisch alle marken verplicht waren tot de aankweek van eiken voor toekomstig timmerhout op een telgenkamp. In 1601 behoort bij de Hof te Brunink, één der grootste gewaarde erven in de marke Usselo, 5,6 ha. bouwland en 4,8 ha. grasland.

De cultuurgronden werden omgeven door grote oppervlakten woeste grond. Zij waren, tot de markedeling welke plaatsvond omstreeks het midden van de vorige eeuw, gemeenschappelijk eigendom van de eigenaren van de gewaarde erven in de desbetreffende marke. Op deze gemeenschappelijke gronden weidde men het vee (koeien en schapen) en liet er zijn varkens naar eikels zoeken (het z.g. akeren). Men haalde er zijn gebruikshout en stak er turf en plaggen. Uiteraard hadden de woeste gronden ook een functie voor de bijenhouderij. Na de markedeling zijn eind vorige eeuw en begin van deze eeuw veel woeste gronden ontgonnen en bebost, veelal met Grove Den. Dit heeft ook op grote schaal plaatsgevonden op de woeste gronden pal ten zuiden van Groot Brunink. Een uitgebreid grove dennenbestand, gestructureerd door enige lanen, geeft dit nog duidelijk weer. Eveneens zijn diverse gedeelten ontgonnen tot grasland. Het huidige beeld in en rondom het landgoed is hier een sprekend voorbeeld van. Het landschapsbeeld in zijn totaliteit is weer te geven als een agrarisch gebied met afwisselend bouw- en grasland, veelal gescheiden door houtwallen, en grotere en kleinere stukken bos. Dit beeld sluit aan op dat van de overige ten zuiden van

Enschede liggende landgoederen, die daar als het ware een gordel vormen. Bijzonder is het, dat de meeste Enschedese landgoederen aangelegd zijn door de Enschedese fabrikanten, op twee uitzonderingen na. De landgoederen rond de erven Brunink en Holzik (de laatste inmiddels als zodanig grotendeels in stadsuit-

breiding opgegaan) werden op vanouds eigen grond aangelegd door leden van de vooruitstrevende agrarische familie Bos, welke in oorsprong stamde van het erve Joossink te Usselo. Hiermede komen we in feite aan bij het ingrijpen in het landschapsbeeld, zoals dit in de verschillende perioden door de bewo-

Afbeelding 3.

ners/eigenaren van de Hof te Brunink is gepleegd. Chronologisch ziet dit er ongeveer als volgt uit:

Opvallend in de aanleg van het Brunink zijn de door mensenhand aangelegde wallenstelsels, welke deels van middeleeuwse oorsprong zijn. Voor dat de huidige, prachtige boerderij Hof te Brunink hier stond, vonden we hier een kasteeltje Brunink, omgeven door wallen en grachten. Dit kasteeltje heeft volgens de overlevering gestaan in de 'Hoesstee' (letter A op afb. nr. 3) en was in elk geval omgracht. Restanten van de verbindingsgrachten met de Bruninksbeek zijn nog zuidoostelijk van de Hoesstee aanwezig. Op zijn minst is er in het resterende landschap enige aanwijzing te vinden, dat hier ook een wal aanwezig is geweest.

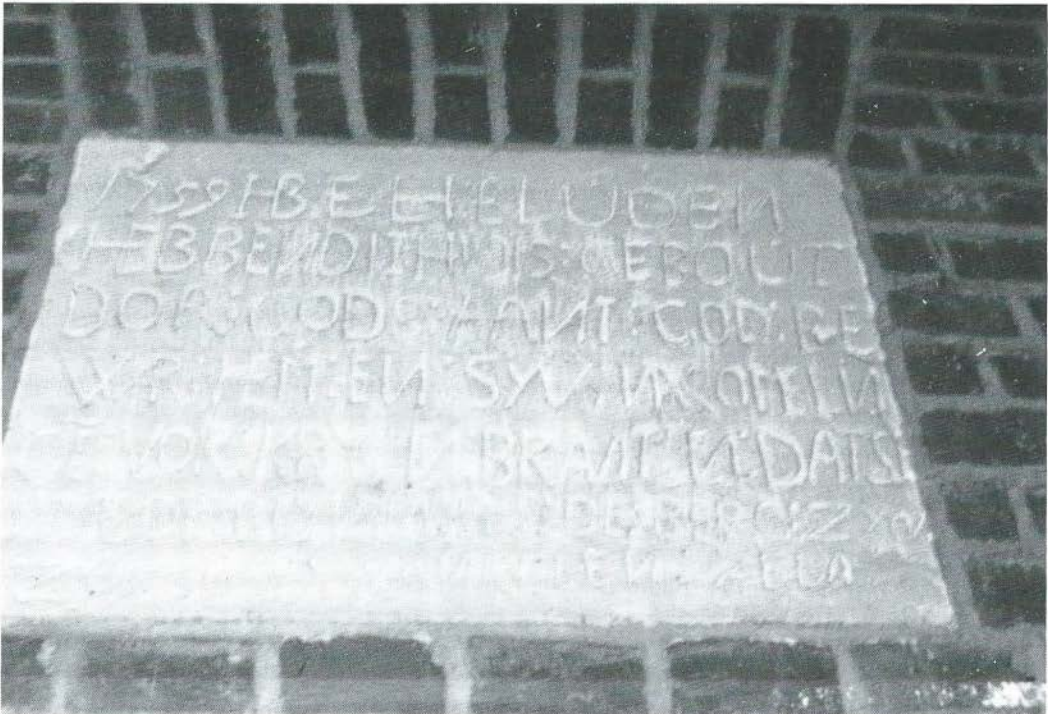
Tegen de Hoesstee ligt ten zuiden de 'Goarden' (letter B op afb. nr. 3), thans een stuk weiland. Aan zuid- en westkant zijn hier nog duidelijke restanten van een

zware wal met gracht aanwezig.

Combineert men nu Hoesstee en Goarden, dan ontstaat het beeld van twee aan elkaar sluitende omwalde en omgrachte cirkels, naar het beeld van de middeleeuwse hoofd- en voorburcht.

De wallen en grachten rond Hoesstee en Goarden zijn te beschouwen als het eerste ingrijpen, naast de agrarische ingreep door de boerderij-stichting, in het landschap van 't Brunink. Overigens is deze ingreep in belangrijke mate te niet gedaan, waarschijnlijk in dezelfde tijd dat het kasteeltje werd afgebroken, omstreeks 1750.

Ten zuiden van dit centrale gedeelte vindt men een imposante wal, welke ten zuiden van de Bruninksbeek de oude kern van het landgoed nog eens extra omsluit (letter C op afb. nr. 3). Aan de westkant sluit deze wal aan op de Bruninksbeek. Aan de oostzijde is het verloop moeilijker te volgen. Latere ontginningen (o.a. een 'aan-

Afbeelding 4.

Afbeelding 5.

slag' uit de 18e eeuw, letter D op afb. nr. 3) hebben hier het beeld nogal verstoord. Deze wal is te beschouwen als de tweede ingreep in het landschapsbeeld van 't Brunnink.

Daarnaast, als derde, was het in de marke-tijd gebruikelijk om alle ontginningen van woeste grond te omgeven door een aarden wal, als een soort bewijs dat het uit de gemeenschappelijke woeste grond was gelicht. Zo werd ook de hiervoor genoemde 'aanslag' door een wal omgeven.

Als laatste landschappelijke ingreep door de agrarische eigenaars kan worden beschouwd de landschaps-aanleg door Frederik Bos in het begin van deze eeuw, voortgezet en bijgehouden door zijn zoon Jan Bos. Gebruikmakende van en aansluitend op het door hen aangetroffen landschap van boerderij en daarbij verworven markegrond, zorgden zij voor la-

naaanleg en aanvullende bebossing en beplanting met Grove Den, Japanse Lariks, Corsicaanse Den, Fijnspar, Amerikaanse Eik en Douglas. Daarnaast zorgden zij voor uitbouw van Eiken-Beuken- en Eiken-Berkenbos.

Het beleid van de laatste particuliere eigenaren, de heren Klaassen, was er op gericht zo veel mogelijk het bestaande in stand te houden. Hun werk werd zeer bemoeilijkt door een drietal stormen (13-11-'72, 6-4-'73 en 2-1-'76), welke grote thans nog zichtbare schade hebben aangericht in het bos van het centrale landgoedge-deelte.

De toen gemaakte keus voor aanplant van naaldhout op de open plaatsen en ten dele ook over stukken boslaan, is minder gelukkig te achten. Vanaf 1984 wordt gewerkt volgens een door het Overijssels Landschap opgesteld beheerplan, waarover meer in het derde deel van dit artikel.

Afbeelding 6.

Historische ontwikkeling

De Hof te Brunink verschijnt het eerst in de geschiedenis in een vermelding in het jaar 1341. Omstreeks 1400 woonde hier

Hendrik van Kuinre, die hier resideerde op zijn slot, geheten Bruninck, en belegerd en verslagen werd door de Münstertse bisschop Otto IV.

Afbeelding 7.

Het erve Bruninck was een belangrijk goed: het erfmarkerichterschap van de omvangrijke marke Usselo, met de buurtschappen Boekelo, Broekheurne, Geerdinkzijde, Helmerzijde en Rutbeek was aan deze Hof verbonden. Het oudst bekende markeboek van 1540 vermeldt, dat de toenmalige eigenares van het Brunink, Margaretha van Grasdorp, een holtink in dat jaar heeft gehouden.

Als in 1756 de Brunink's het erf in eigendom verwerven worden zij tevens eigenaar van het erfmarkerichterschap.

Nog omstreeks 1730 werd in een reisbeschrijving melding gemaakt van het 'Herenhuis' op 't Brunink.

Er wordt algemeen aangenomen, dat het echtpaar Herman Brunink en Enneken Lippinkhof, die in 1759 blijkens een gelvesteen (afb. nr. 4) de bouw gestart hebben van de huidige boerenbehuizing, het herenhuis gesloopt hebben en de bouwmaterialen gebruikt hebben in hun nieuwe boerderij.

In de vorige eeuw hebben nog belangrijke verbouwingen en uitbreidingen plaatsgevonden. Getuigen daarvan zijn de fraaie sluitstenen boven de niendeuren (afb. nrs. 5 en 6).

Thans treffen we het erf aan met één der fraaiste boerenbehuizingen in de gemeente Enschede (afb. nr. 1), met bovenkamer, arbeiderswoning en een restant van een vakwerkschop, waaraan een nieuwe varkensschuur is aangebouwd. Een zeer fraaie schuur, staande vòòr de bovenkamer, werd ongeveer vijftien jaar geleden zeer onverwacht afgebroken. Bijzonder in die schuur was het rondgebogen gebintwerk, dat mogelijk in verband is te brengen met een vroeger gebruik als bakspieker.

Het behoud van dit fraaie complex is een extra dimensie in het behoud van dit fraaie landgoed.

Aardig zijn de volksverhalen over 't Brunink. We zullen ze zonder commentaar hier laten volgen.

Ze staan alle in verband met de bron die op 't Brunink te vinden was. Deze bron of put is het laatste overblijfsel van het ver-

dwenen herenhuis, en was afgedekt met een wagenrad, opdat het vee er niet in zou vallen. Bij deze put waren de bedevaartgangers uit Twente naar Stadlohn, die hun weg over het Brunink namen, gewoon te gaan bidden.

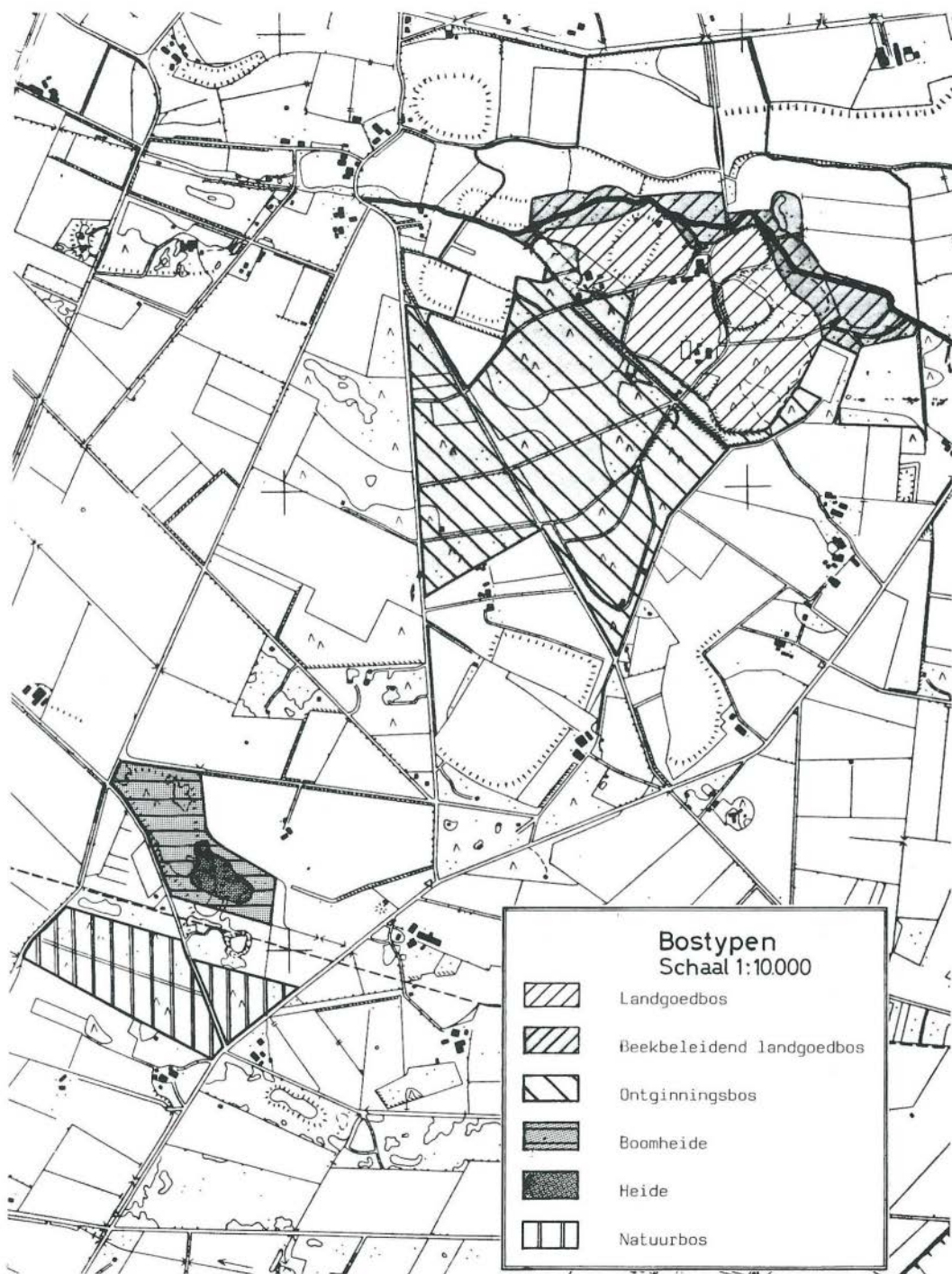
De boeren in Broekheurne meenden dat de reden voor deze devotie was het geloof dat een zekere Jan Calvinus in de put zat en daar met een ketting vastgebonden zat. Eén der bewoners van 't Brunink verveelde het bezoek van de bedevaartgangers. Hij gaf zijn knecht opdracht met paard en wagen op de bedevaartgangers in te rijden. Echter, voordat er ongelukken konden gebeuren, sloeg het paard op hol en liepen de wielen van de wagen.

Wagenwielen spelen hier steeds een belangrijke rol. Het op de put liggende wagenrad zou 's avonds vanzelf gaan draaien. Ook zou het wagenrad niet te verwijderen zijn.

Zo kreeg men eens een simpel mens zo ver dat hij 's nachts het rad weghaalde. Hij bracht het naar het erve Hageman bij Alstätte, waar men het in een kalkoven verbrandde. De volgende dag lag het rad echter weer op de put!

Verteld werd, dat de boeren op Brunink de verhalen zelf verzonnen om op die wijze de bedevaartgangers af te schrikken en te weren. In Ammeloe bij Vreden ging het verhaal, dat boer Brunink bij het naderen van de bedevaartgangers een lange stok met een bos stro daaraan rechtop in een wagenwiel zette, om zo een Christusbeeld spottenderwijs na te bootsen.

Spinsters uit Duitsland hadden een extra bedrevenheid op spinnewielen met twee armen, waarmee men twee draden tegelijk kon spinnen. Ze waren daarom graag geziene werkkrachten bij de grensboeren. Eén van hen, werkzaam bij de Bruninks, gaf de raad om gelijktijdig met het dempen van de put een rozenkrans in de glazenkast te hangen. Dit was natuurlijk nog al wat voor een protestantse boer, maar het gebeurde en de put kon nu inderdaad gedempt worden. Toen wat later een boerenzoon kwam vertellen, dat hij een haalketting aan de kant van de Bruninksbeek

Afbeelding 8.

had zien liggen, schrok de spinster, Oaleiken, geweldig en beweerde dat de al eerder genoemde Jan Calvinus nu aan een ketting in de beek zat en ze waarschuwde iedereen de ketting niet aan te raken omdat dat ongeluk zou brengen. Een laatste verhaal geeft ons een heel ander beeld

van de put. Hierin wordt ons medege-deeld, dat het paard van Lebuïnus, toen deze christenprediker voor het eerst in Twente was, uit de bron heeft gedronken. Ter nagedachtenis daaraan was de bron of put opgenomen in de bedevaarttocht naar Stadlohn.

Afbeelding 9.

Het huidig en toekomstig beheer

In het huidig en toekomstig beheer zijn ons inziens een aantal aandachtspunten aan te geven.

Het eerste aandachtspunt is dat van het natuurbehoud. Het beheerplan van het Overijssels Landschap is gericht op een evenwichtiger landschapsopbouw.

In het centrale gedeelte van het landgoed, binnen de zware buitenwal, zal het accent liggen op instandhouding van het inheemse bostype. Dit sluit aan bij het vroegere, ten tijde van de marke-organisatie bestaande gebruik om dit soort aanplant (met name eik en beuk) in de buurt van het woonhuis te realiseren.

In het buiten de wal gelegen gedeelte, waar we oudtijds heide mogen vermoeden, is gekozen voor een meer gemengd bos, waarin ook niet-inheemse soorten kunnen voorkomen (zie ook afb. 8).

Het tweede aspect betreft de lanen en bospaden (afb. 7). De invloed van Het Overijssels Landschap in deze zal vooral conserverend en regulerend zijn: het in goede staat brengen en houden van bestaande wegen en lanen; daarnaast het buiten gebruik stellen van een aantal 'overkomplete' wegen en paden vanuit overwegingen van vergroting van rust/verkleining van onrust.

Hiermee sluit men aan op de oorspronkelijk intenties van de stichters, de fam. Bos, tot een toegankelijk landgoed.

Een derde aspect is het behoud en waar nodig herstel van oude wallen en grachten, de laatste waar mogelijk in samenhang met de Bruninksbeek. Evenals het voorgaande, wordt ook hieraan door Het Overijssels Landschap alle aandacht gegeven.

Het laatste aspect is dat van het behoud van de monumentale boerderij. De hedendaagse landbouw staat vaak op gespannen voet met de boerenbehuizingen uit het verleden. Gezien de schaal van het hoofdgebouw echter hebben we er enig vertrouwen in dat het Brunink gespaard blijft van een nieuwbouwveeschuur naast de bestaande gebouwen. Als dan ook bij toekomstig onder-

houd van de nieuwere gebouwen nog wat extra aandacht aan de stijkenmerken van het totaal wordt besteed, dan kunnen we er vertrouwen in hebben dat ook dit aspect voldoende tot zijn recht blijft komen. Tenslotte nog twee kritische opmerkingen met betrekking tot het huidige beheer.

De eerste heeft betrekking op de Bruninkslaan, die thans gedeeltelijk geasfalteerd is (afb. 9). Ons inziens was het passender geweest om hier de gruisweg te handhaven. Het daardoor noodzakelijke jaarlijkse onderhoud zou ons inziens gecompenseerd worden door het behoud van het oude beeld. Ten tweede is het betreurenswaardig, dat de oude zandstenen brug in de Bruninkslaan, over de Bruninksbeek, onder de weg vervangen is door de huidige duiker. Hoewel deze oplossing tegenwoordig bijna overal bij brugvernieuwing wordt gekozen, zou er ons inziens veel voor te zeggen zijn wanneer met name Het Overijssels Landschap in zijn beheer van Twentse landgoederen ook in de details behoud van het aanwezige zou willen nastreven. Ook daarmee voorkomen we eenheidsproducten.

Kijkend naar het geheel, dan kunnen we tot onze vreugde constateren, dat de verwerving van dit landgoed door Het Overijssels Landschap bijdraagt tot een gegarandeerd behoud van het totaal van dit landgoed.

J.J.H. Meijer

Geraadpleegde literatuur:

Beheerplan voor het natuurreservaat 'Groot Brunink', opgesteld en vastgesteld in 1984 door de Stichting Het Overijssels Landschap.

De Hof Brunink onder Enschede, door J.J.H. Meijer, in: Jaarverslag Oudheidkamer 'Twente', 1966.

Met deze landschapsartikelen willen we aandacht vragen voor het vele goede werk, dat Het Overijssels Landschap al meer dan vijftig jaar verricht voor onze provincie.

U kunt dit werk steunen door u aan te melden als donateur (min. f 20,- per jaar).

Het adres luidt: Het Overijssels Landschap, Poppenallee 39, 7722 KW Dalfsen, telefoon 05290-731.

Theorie over de ontstaansgeschiedenis van Goor

In augustus 1983 vonden onder leiding van Drs. A.D. Verlinde op het Schild te Goor opgravingswerkzaamheden plaats. De resultaten daarvan werden vastgelegd in 'Van beek en land en mensenhand'¹⁾. Verlinde wijst daarin de theorie af, als zou het Schild de voorburcht geweest zijn van de Borg Goor, een theorie welke o.a. door Dr. A. ten Doesschate was ontwikkeld²⁾. Volgens Verlinde was deze theorie gebaseerd op de veronderstelling dat de borgmannen (tot ca. 1300) op het Schild zouden hebben gewoond en dat het Schild derhalve als voorburcht van de Borg diende te worden beschouwd³⁾. Het wil mij voorkomen dat Ten Doesschate hier niet correct geciteerd wordt. Hij schrijft n.l. dat twee met name genoemde borgmannen 'toen (d.i. 1374 en 1378) dus bij de stadspoorten, dus buiten de Borg woonden: en ik geloof dat dit voor de meesten ook al *omstreeks 1317* het geval was' en verder: '(..) en dat wij dus het Schild in zijn geheel als de voorburcht mogen beschouwen (..)'⁴⁾. Ten Doesschate beweert dus geenszins dat de borgmannen *tot ca. 1300* op het Schild gewoond hebben.

Ik wijs met nadruk op deze afwijkende dateringen aangezien deze van belang zijn voor de theorie, welke ik naar aanleiding van de jongste opgravingen over het ontstaan van mijn geboorteplaats ontwikkeld heb. Deze theorie zou ik graag, ter eventuele discussie, aan u willen voorleggen. Centraal staat daarbij de periode van vóór ca. 1260-1270 en die van daarna.

Als wij de literatuur erop naslaan dan zien wij dat Goor in de 11de eeuw aan de bisschop van Utrecht kwam⁵⁾. Een logisch gevolg daarvan zou kunnen zijn geweest dat de bisschop toen de Borg ter verdediging van zijn nieuw verworven bezit heeft laten bouwen, een mogelijkheid welke wel ongeveer aansluit bij Verlinde, die de

stichting van de Borg in de 11/12de eeuw dateert⁶⁾. Op de Borg resideerde een leenman van de bisschop, de graaf van Goor die in naam van de bisschop Twente ('dat is Goor'⁷⁾) bestuurde, terwijl een aantal ridders van lagere adel aan hem waren toegevoegd, die tot taak hadden het gebied te helpen verdedigen tegen mogelijke aanvallers. Als beloning voor hun diensten ontvingen zij jaarlijks terugkerende inkomsten uit landerijen, boerenhofsteden, e.d. Het spreekt vanzelf dat de borgmannen, zoals de ridders genoemd werden, op een gegeven ogenblik wel eens precies wilden weten wat hun rechten en plichten waren. Welnu, in 1356 werd aan hun verlangen voldaan en legde de toenmalige bisschop, Johan van Virnenburg, e.e.a. in een 13-tal artikelen vast. In het kader van deze verhandeling zijn de artikelen 2, alsmede 10 en 13 van belang. In artikel 2 staat o.a.: 'Item soe sullen sy hoir borchleen besitten tot Goer binnen den muren, mallic up sijne stede (..)'. De vraag, welke zich daarbij voordoet bij historici is: Binnen welke muren, de stads- of de Borgmuren? Daarover straks meer.

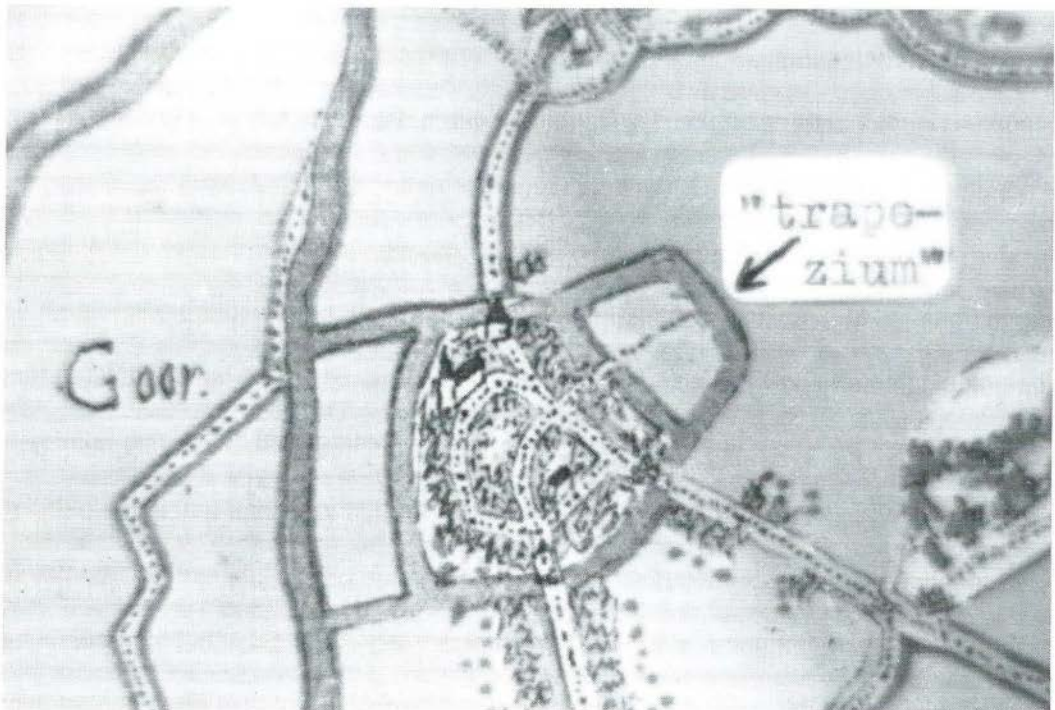
In tegenspraak met genoemd artikel zijn de artikelen 10 en 13. Daarin lezen wij: in artikel 10 o.a.: '(..) deir synne woenachtich sijn under der kloeken van Ghoir', en in artikel 13 o.a.: 'Item weer een borchman van Ghoir, die under der cloeken toe Ghoir woenachtich wair (..)'⁸⁾. Snuif is van mening dat het hier om een latere ontwikkeling gaat, m.a.w. dat in tegenstelling met voorheen, wonen binnen de muren geen absolute vereiste meer was⁹⁾.

Terug naar de jongste opgravingen. Verlinde komt in zijn rapport tot de conclusie dat 'het Schild als (stads)deel behalve zijn gracht en de drie poorten geen andere rondlopende verdediging heeft gekend.

Een voormalige stenen muur was er niet bekend en is er niet gevonden (..) ¹⁰). U moet n.l. weten dat de oorsprong van Goor moet worden gezocht op het Schild ¹¹), een gewichtig strategisch punt waar de verbindingsweg Twente-Deventer de Regge kruiste. De belangrĳheid van dit punt werd nog vergroot door de bandijk ¹²) welke in de winter, wanneer overstromingen het Reggedal volledig onbegaanbaar maakten, de enige veilige verbinding vormde. Tot voor kort was niet met absolute zekerheid te zeggen of het Schild een natuurlijke, dan wel kunstmatige heuvel was. De opgravingen hebben echter aangetoond dat dit laatste het geval moet zijn. Het Schild zou vóór het laatste kwart van de 13e eeuw in hoofdzaak uit een 'onberoerde moerassige depressie' hebben bestaan. 'Een schaarse en verspreide bewoning op de dekzandrug van vóór ca. 1300 kan door de relatief kleine omvang van de opgravingen niet uitgesloten worden, maar van een

voorburcht op het Schild kan toch geen sprake zijn ¹³).

Wanneer nu de borgmannen **tot ca. 1300** niet op het Schild gewoond hebben, komt logischerwijze de vraag naar voren: waar hebben ze dán gewoond? Verlinde heeft zich die vraag uiteraard ook gesteld en hij komt tot de conclusie dat ze allen moeten hebben gewoond op het trapeziumvormig terrein ¹⁴), dat tot nog toe altijd werd beschouwd als de plaats, waarop zich alleen de Borg bevond. Bedoeld terrein heeft een oppervlakte van ca. 8.400 m², groot genoeg in Verlinde's optiek om er een Borg, een voorburcht, alsmede een tussenliggende gracht onder te brengen. Weliswaar zal dit consequenties hebben met betrekking tot de grootte van de Borg; die moet n.l. aanzienlijk kleiner zijn geweest dan de Huneborg te Volthe en de Schulenburg te Almelo, waarmede hij, zoals nog al eens gesuggereerd werd, gelijkenis zou vertonen ¹⁵). De reden dat Ten Doeschate - en trouwens ook Snuijff ¹⁶) -

Uitvergroting Het Schild te Goor volgens de kaart van Jacob van Deventer Anno ca. 1560.

ervan uitging dat de borgmannen, althans een aantal van hen, op het Schild hadden gewoond was dat naar zijn mening op het eigenlijke borgterrein - het 'trapezium' dus - geen plaats geweest zou zijn voor de hoofdborg, waarop de graaf resideerde, plus nog eens de woonsteden van een 20-tal 'borghsaten'. Die 20 borghsaten werden namelijk genoemd in een bisschoppelijke goederenlijst van 1310¹⁷).

Nu bewezen zou zijn dat de borgmannen oorspronkelijk allen op het 'trapezium' moeten hebben gewoond, doen zich naar mijn mening twee mogelijkheden voor met betrekking tot de interpretatie van het begrip 'bynnen den muren' van artikel twee. Alvorens daarop nader in te gaan is het misschien dienstig een korte beschrijving te geven van de inrichting van een kasteel uit die dagen¹⁸). Zo'n borgsysteem kon er als volgt uitzien: een massieve toren, waarin zich de 'hoghe of overste sale' bevond (waarin in ons geval de graaf van Goor zou resideren). Daaromheen de borggracht met een valbrug. Vóór die brug de voorburcht waarop zich de verschillende bijgebouwen bevonden. Ook de voorburcht was veelal weer omringd door een gracht.

Terug naar de beide mogelijkheden inzake het begrip 'bynnen den muren'. De ene mogelijkheid zou kunnen zijn dat de borgmannen woonden op de voorburcht 'mallic up sijne stede', met andere woorden iedere borgman woonde - met zijn gezin! - op zijn eigen (woon)stede op de voorburcht. In deze theorie zou met 'bynnen den muren' worden bedoeld: binnen de borgsysteem muren. Het gehele 'trapezium' zou in dat geval ommuurd moeten zijn geweest.

De andere mogelijkheid zou zijn dat 'sijn stede' gezocht moet worden binnen de muren van de Borg, met andere woorden dat zowel de graaf als zijn borgmannen met hun gezinnen 'bynnen den muren' van de specifieke Borg gewoond zouden hebben. In dat geval zou, zo er al sprake zou zijn geweest van een voorburcht, deze niet zijn bewoond door de borgmannen. Het feit dat op de kaart van Jacob

van Deventer geen tussengracht staat aangegeven zou er op kunnen wijzen dat er geen voorburcht zou zijn geweest, al zou die gracht natuurlijk twee eeuwen later, toen de kaart getekend werd, wel gedempt, respectievelijk dichtgeslibt kunnen zijn. In deze theorie zou dus met 'bynnen den muren' zijn bedoeld, binnen de borgmuren. De vraag, welke Snuijf zich stelde met betrekking tot de term 'bynnen den muren', namelijk of het gaat om binnen de stadsmuren of binnen de borgmuren, zou in mijn theorie dus vervangen moeten worden door: 'binnen de borgmuren of binnen de borgsysteem muren'. Deze theorie zou consequenties hebben ten aanzien van de grootte van de Borg; in het eerste geval zou er sprake kunnen zijn van een betrekkelijk kleine Borg, terwijl in het tweede geval de Borg door de intensievere bewoning mogelijk de grootte van bij voorbeeld de Huneborg had.

Voor welke van de beide mogelijkheden ook wordt gekozen, het wil mij voorkomen dat in beide gevallen het aantal borgmannen lager moet zijn geweest dan in het jaar 1310 toen er, zoals wij zagen, sprake was van een twintigtal borghsaten, die dus alleen met hun gezinnen, alsmede de graaf met zijn gezin zouden moeten hebben gewoond op het betrekkelijk klein oppervlak van het 'trapezium'.

Dat brengt mij op de volgende gedachte. Voor het eerst wordt van borgmannen gesproken in het jaar 1263²⁰). Toen waren er zes 'en andere simpelcke borgmans van Goor'. Het juiste aantal is dus niet bekend. Over het aantal vóór het jaar 1248 tasten wij ook in het duister. Nergens blijkt echter uit dat er toen ook twintig waren of daaromtrent. Het zouden er wel (veel) minder kunnen zijn geweest die wél allemaal een plaatsje vonden 'bynnen den muren', d.w.z. binnen de borgmuren of, wat misschien waarschijnlijker is, binnen de borgsysteem muren.

De laatste graaf van Goor, Godefridus de Gore, lag nogal eens overhoop met zijn leenheer, de bisschop van Utrecht. Dit leidde er tenslotte toe, dat laatstgenoemde de graaf afzette en gevangen liet ne-

men. Dat zou zijn gebeurd in het jaar 1248²¹⁾). In zijn plaats benoemde de bisschop toen een castelein - later schout, weer later drost geheten -, waardoor er een definitief einde was gekomen aan het graafschap Goor. Zou het te ver gezocht zijn de mogelijkheid te opperen dat de bisschop na de 'machtswisseling' zich heeft geherorienteerd over de effectiviteit van de verdediging van zijn bezit in dat afgelegen gebied? En zou hij toen tot de conclusie kunnen zijn gekomen dat die verdediging niet optimaal te noemen was, noch getalsmatig, noch strategisch? Een logisch gevolg van het eerste zou kunnen zijn geweest dat hij ging overwegen het aantal van zijn ridders te verhogen. De huisvesting echter vormde een probleem. Het terrein aan de zuidzijde van de Borg zou strategisch gezien het eerst in aanmerking komen, maar dat ging helaas niet, gezien de moerassige bodemgesteldheid. Zou toen het plan van drooglegging en ophoging van dat terrein niet kunnen zijn ontstaan? Immers het mes zou dan aan twee kanten snijden. Er zou grond 'bouwrijp' gemaakt worden, waarop de voorhoede van zijn strijdkrachten zich zou kunnen gaan vestigen en automatisch zou een extra verdedigingslinie in de vorm van een brede, diepe gracht ontstaan. En verder zou de bisschop van daar uit de Regge en de verbindingsweg nog beter kunnen controleren.

Als deze theorie juist zou zijn, moet al gauw na het jaar 1248 met de werkzaamheden zijn begonnen. Het feit, dat Goor een jaar of tien later, in het jaar 1263 stadsrechten kreeg kan, zoals Verlinde ook opmerkt²²⁾ als een logisch gevolg van een en ander worden gezien.

Verlinde heeft een rekensommetje gemaakt met betrekking tot de duur van de ophogingswerkzaamheden. Met een arbeidspotentieel van twintig man zou het karwei in vijf à zes jaar kunnen zijn geklaard. Het Schild zou dan omstreeks het jaar 1256 voor bewoning gereed kunnen zijn. Deze theorie is overigens in tegenpraak met Verlinde, die de werkzaamheden dateert na het jaar 1275.

En toen het werk eenmaal klaar was, konden er nieuwe borgmannen worden aangetrokken die gingen wonen 'mallic up sijn stede', op het nieuw verworven land, op het Schild, dat eerst toen promoveerde tot voorburcht. Mogelijk dat hun aantal toen werd gebracht op twintig. Een aantal van hen is misschien blijven wonen op het oorspronkelijke borgterrein 'bynnen den muren', binnen de borg- en/of borgsysteemuren, een deel van hen kan zich toen gevestigd hebben op de nieuwe 'voorburcht', het Schild, dat het begin van de stad Goor werd, terwijl een derde categorie zijn domicilie koos in de onmiddellijke nabijheid van de Borg 'under der clocken van Ghoir'. Volgens Ten Doesschate was er toen sprake van 9 Huizen, te weten: Heeckeren, Kevelham, Wegdam, Olijdam, Stoevelaar, Scherpenzeel, Thijs en Hoevel²³⁾.

Met betrekking tot de tweede genoemde woonomgeving wordt nu een artikel duidelijk uit 'Het oudste register van de vrijwillige rechtspraak der stad Goor'. In artikel 60 van dit register wordt namelijk gesproken van het feit, dat borgman Bernardus de Zebelinghe zijn huis verkoopt 'in civitate Gore'²⁴⁾.

De gehele problematiek of het Schild al dan niet als de voorburcht beschouwd moet worden hangt dus in mijn theorie geheel af van de datering. Wordt de vraag bevestigend beantwoord, dan denken we aan de periode ná circa 1260-1270 - en behoeft Ten Doesschate geen ongelijk te hebben. In het andere geval denken wij aan de periode daarvoor.

G.J. Geerts

Voetnoten

- 1) A.D. Verlinde, Stads kernonderzoek te Goor; op het spoor van een gestichte stad, in: V.T. van Vilsteren en D.J. de Vries, e., **Van beek en land en mensenhand**, Utrecht 1985, 55-66
- 2) A. ten Doesschate, Over den vermoedelijken oorsprong van Goor, in: **Verlagen en Mededeelingen van de Vereeniging tot beoefening van Overijsselsch Regt en Geschiedenis**, 54 (1938), 9.
- 3) Verlinde, a.w., 61
- 4) Ten Doesschate, a.w., 9.

Documentatie over het katholieke leven in Twente in vroegere eeuwen

-
- 5) Fockema Andrea, **Bijdr. tot de Rechtsge-schiedenis IV**, 181.
 - 6) Verlinde, a.w., 61.
 - 7) W.J. Forsema, De graaf van Goor en het graafschap Twente, in: **Verslagen en Mededelingen van de Vereniging tot beoefening van Overijsselsch Regt en Geschiedenis**, 51 (1935), 41.
 - 8) C.J. Snuif, **Verzamelde bijdragen tot de geschiedenis van Twenthe**, Amsterdam 1930, 253.
 - 9) Snuif, a.w., 251.
 - 10) Verlinde, a.w., 64.
 - 11) Ten Doesschate, a.w., 56.
 - 12) Ten Doesschate, a.w., 17-26.
 - 13) Verlinde, a.w., 61.
 - 14) Verlinde, a.w., 61.
 - 15) Verlinde, a.w., 62.
 - 16) Snuif, a.w., 164.
 - 17) Judiciaal Register van Guido van Henegouwen, 1301-1317, **Bijdragen Geschiedenis van Overijssel VIII**, 121.
 - 18) Snuif, a.w., 245, 246.
 - 19) Snuif, a.w., 247.
 - 20) Snuif, a.w., 258.
 - 21) Latere onderzoekers dateren deze geschiedenis in vermoedelijk 1252, N.B. Tenhaeff, **Diplomatieke studien** (1913), 182, noot 5, **Verslagen en Mededeelingen van de Vereniging tot beoefening van Overijsselsch Regt en Geschiedenis**, 72 (1957), 2.
 - 22) Verlinde, a.w., 64.
 - 23) Ten Doesschate, a.w. 47.
 - 24) J.P. Vredenberg, **Het oudste register van de vrijwillige rechtspraak der stad Goor**, (1333-1408), Zwolle 1974, 33.
-

Vraag

Wie kan mij inlichtingen verschaffen omtrent de verblijfplaats van een boekje met gekleurde wapens van de Ridderschap en de kleine steden van Overijssel, getekend in 1740 door J. Keizer te Almelo. Dit boekje werd tijdens de 85e vergadering van de Vereniging tot Beoefening van Overijsselsch Regt en Geschiedenis, gehouden te Oldenzaal op 5 juni 1900, vertoond door Dr. A. Benthem Gzn. Reacties aan: H.J. Krooshoop, V. van Goghstraat 30, Zelhem.

In een circulatie aan de parochiebesturen van oktober vorig jaar signaleert het in Nijmegen gevestigde Katholieke Documentatie Centrum een groeiende stroom van gedenkboeken van parochies. Aanleiding is meestal een jubileum, maar soms ook omdat (amateur)-historici zich erop hebben toegelegd de geschiedenis van een parochie of van een plaats te schrijven. Het K.D.C. stelt, dat de kwaliteit van deze gedenkboeken over het algemeen sterk is toegenomen. Deze boeken vormen een door (kerk)-historici steeds meer gevraagde bron voor onderzoek naar allerlei plaatselijke ontwikkelingen. In de bij het K.D.C.-schrijven gevoegde 'Lijst van parochiegeschiedenissen', voorzover in Nijmegen bekend, staan voor wat betreft de plaatsen Borne, Deurningen, Enschede, Lonneker, Oldenzaal, Reutum en Haarle, Rossum, Saasveld en Tubbergen.

Kan men op het K.D.C. eigenlijk alleen maar terecht voor documentatie over katholiek leven in Nederland in de 19e en 20e eeuw, in Utrecht is het mogelijk om nog verder te graven. Op het Rijksarchief aldaar zijn de 'archieven van de aarts priesters van de Hollandse Zending' van circa 1727 tot 1853. In die periode was Nederland katholiek missiegebied.

In 1982 gaf het R.A. Utrecht een catalogus uit van dit bestand. Deze heet: 'Inventaris nr. 16, aarts priesters Hollandse Zending', verzorgd door mevrouw Van Geloven en de heer Leeuwenberg. Het boek is in Twente wel bekend en kan o.m. worden ingezien op de Oudheidkamer Twente, in de Bornse en Enschedese bibliotheken alsmede in het Palthehuis in Oldenzaal. Het gedeelte 'aarts priesters van Twente' is op 15 pagina's in kaart gebracht, omvat de inv. nrs. 1989 t/m 2085 en is ruim 80 cm lang. Raadpleging van deze bescheiden over de IJssel heeft als nadelen de reis naar de Domstad, de teruggelopen dienstenverlening en de drukte op de studiezaal. Op grond van de archiefwet kunnen deze archivalia echter ook in de bibliotheek van het Rijksmuseum Twenthe worden geraadpleegd. Van Utrechtse zijde stelt men zich bij een eventuele afrop een regeling voor waarbij de voor Twente van belang zijnde stukken in vijf opeenvolgende kavels naar Enschede komen. Per nader vast te stellen tijdseenheid kan dan 20% worden ingezien. De totale kosten worden beraamd op ruim f 300,-.

Geïnteresseerden worden uitgenodigd mij een adhesie-briefje te sturen met een geadresseerde en gefrankeerde antwoordvelop.

De bovengenoemde K.D.C.-brief met bijlage is tijdelijk ter inzage gedeponneerd in het exemplaar 'Inventaris' nr. 16 R.A. Utrecht van de Oudheidkamer Twente. Mijn postadres is Nieuwe Schoolweg 24, 7514 CG Enschede.

J.H.R. Wyfker.

Rijksmuseum Twenthe

Zandsteen op de korrel 11 april t/m 16 augustus

'Zandsteen op de korrel' is een samenwerkingsproject van vier musea in Twente: het Rijksmuseum Twente en het Natuurhistorisch Museum te Enschede, het Palthe-Huis in Oldenzaal en Museum Natura Docet te Denekamp.

Ongeveer 125 miljoen jaar geleden werd in de zee die toen in deze omgeving lag, zand afgezet dat uiteindelijk tot zandsteen verhardde.

Deze zandsteen, met name die van Bentheim, net over de Duitse grens, is eeuwenlang gebruikt als bouw materiaal voor kerken en kastelen, huizen, molens en boerderijen. Uitgangspunt van 'Zandsteen op de korrel' is een touristische route langs cultureel en natuurhistorische bezienswaardigheden op het gebied van zandsteen in het Nederlandse en Duitse grensgebied.

Zo voert de route naar de St. Plechelmusbasiliek te Oldenzaal, de havezathe Singraven bij Denekamp en naar het kasteel van Bentheim. Deze monumenten zijn geheel of gedeeltelijk uit zandsteen opgetrokken. In de 90 meter hoge rots waarop slot Bentheim is gebouwd en op de Isterberg ten noorden hiervan is goed te zien hoe de zandsteenlagen gevormd zijn en welke planten en bomen op deze karige ondergrond willen groeien. In het kleine openluchtmuseum bij Gildehaus staan stukken zandsteen met fossiele sporen van vroegere zeebodembewoners als boormossels en wormen.

Als leidraad bij deze tocht dient een boekje met een routebeschrijving en met uitgebreide informatie over de rijke geschiedenis van zandsteen. Het boekje is bij de deelnemende musea te krijgen en bij de plaatselijke VVV's.

Start- en eindpunt van de route liggen in Enschede. In het Rijksmuseum Twenthe aldaar zijn van 12 april tot en met 16 augustus een speciale tentoonstelling en een videofilm te zien, die de verschillende aspecten van zandsteen belichten.

Zo wordt zandsteen, in wetens- en bezienswaardigheden, uitvoerig op de korrel genomen.

Inlichtingen

Rijksmuseum Twenthe
Lasondersingel 129
7514 BP Enschede
053-358675

V.V.V.
Markt 31
7511 GB Enschede
053-323200

Nationaal Museumweekend 2 en 3 mei

Op 2 en 3 mei vindt het jaarlijks Nationale Museumweekend plaats. Tijdens dit weekend worden de Nederlandse musea door middel van speciale activiteiten en een gezamenlijke publiciteit extra onder de aandacht van het publiek gebracht.

Het Rijksmuseum Twenthe heeft op 2 en 3 mei de volgende speciale activiteiten:

- Openingstijden van **10 tot 17** (normaal in het weekend van 13 tot 17).
- **Gratis toegang voor alle bezoekers.**
- **Vertoning van twee films:**
Prenten uit het ijs, over een reeks prenten die in de vorige eeuw uit het ijs op Nova Zembla tevoorschijn werden gehaald.
- **De restauratie van de Nachtwacht van Rembrandt.**
- Beeldhouwer **Jeanette Hoekstra** uit Veenendaal hakt en snijdt in een van de museumzalen twee grote **beelden uit hout**. Tevens is een kleine tentoonstelling van haar werk te zien.
- **Mevrouw Groothuis uit Wierden** geeft een demonstratie van het **opmaken van Twentse boerinnenmutsen**.

Gehoord en gelezen

Couranten

Tubantia/Dagblad van het Oosten 1986, 1987

5.11 Over het wel en wee van een bijzonder particulier kunstwerk (Höfkeshuis Almelo); 11.9 De 'Regt door Zee' ligt goed op koers (Enter); 11.9 Bodemresten 35 boerderijen bij Deventer; 11.9 Overijssel wil van eigen molendag traditie maken; 20.9 Van Dalenoords roggebrood tot Fat Bombers in Wilhelminastraat (Enschede); 24.9 Schuivenhuisje Dinkelkruising in ere hersteld; 6.10 Henk Kok weet nu zeker hoe de gleuven in de kerkmuren zijn ontstaan; 7.10 Unieke weefmachine voor Textielmuseum; 8.10 Museum Heemkunde naar Rectorshuis (Almelo); 13.10 Regge en Dinkel beschermt drie fraaie beken via een beheers- en onderhoudsplan; 15.10 Heemkundegroep Albergen stuit op oude voorwerpen; 18.10 Hoe Philips II toch nog iets goeds deed voor Enschede; 18.10 Plaatsnaam Stokkum komt in haast heel Europa voor; 23.10 Studenten vertalen 'Ruslui-papers'; 23.10 Deskundig onderzoek Rusluie-collectie; 31-10 Blazers gaan voort op oude voet (midwinterhoorn); 1.11 Jaarringen-onderzoek bij oude Twentse bouwwerken primeur; 4.11 Familie Baarslag sloot winkeldeuren voorgoed (Enschede); 7.11 Patriot en strijder voor de rechten van de Twent; 8.11 Toen er nog een groentekar op het Van Loenshof stond; 15.11 Woonden de Tubanten niet in Twente en waren Cives Tuianti geen Twentenaar?; 17.11 Museum aan Paterswal in wording (Vrieserveen); 22.11 Overwegwachter verdwijnt langs spoorlijn Hengelo-Zutphen; 26.11 25 jaar studeren in Drienerlo.

29.11 Jutestaking Ter Horst: de vergeten staking. Het Rijssense leed ging als een rilling door Nederland; 2.12 Bert Cor Gerritsen veertig jaar geleden de 100.000 ste (Enschede); 5.12 'Jehanna's' loopbaan begon 60 jaar geleden (Johanna van Buren); 5.12 Dorp Nijverdal telde bijna veertig bakkers; 6.12 De Hoedemakers zijn verdwenen maar het 'plein' is er nog (Enschede); 13.12 De zegetocht van de stroom in Overijssel (75 jaar IJsselcentrale); 24.12 Grote Kerk: Bouwval of huiskamer? (Enschede) 29.12 De Zilveren hoorn blijft in Saasveld;

3.1 Over de pastorie van ds. Schrieke, 18 bouwlagen en videobanden (Enschede); 5.1 De Lutte verrassend winnaar bij de junioren (midwinterhoornblazen); 5.1 Gross Hesepe heeft riant veenmuseum; 7.1 Grote Kerk van Almelo begon 750 jaar geleden bestaan als burchtkapel; 8.1 Nieuw paradepaardje bij Museum Buurtspoorweg; 10.1 Rond het oude erve Scholte Nielink (Hezinge); 15.1 Voortbestaan Buurser NH-kerk is in gevaar 14.1 Een historisch document over het zweefvliegen; 19.1 Albergen kreeg 200 jaar geleden de beschikking over eigen kerkgebouw; 20.1 Windmolen De Hoop dreigt te vervallen (Almelo); 24.1 Brecklenkamp heeft nieuw

vooraanzicht; 7.2 Havezathe van de Heerlijkheid Borculo in Neede: De Kamp; 7.2 De laatste kolenboer van Enschede is aan 't afbouwen; 10.2 Historische vorm van Twickel gehandhaafd; 14.2 Over Twentse vogelnamen en de streektaal; 20.2 Spreekwoordelijke gids in oude boerenherberg (De Lebbenbrugge); 21.2 Scholen kregen steeds andere namen, maar Reumer- en Spanschool leven voort; 24.2 Bakkersgeslacht Venebrugge bakt ze al 150 jaar bruin in 'n Ham; 3.3 Tocht langs vierhonderd jaar oude grensstenen;

Serie Voorwerp van de maand uit het Rijksmuseum Twenthe

6.9 Bronzen dolkzwaarden van 1600 voor Christus; 4.10 Twentse ruiters in Romeinse dienst vchten tegen barbaren; 1.11 Bentheimer zandsteengroeve op een 18e-eeuws schilderij.

27.12 Gedicht op front tuugkist van 1816 uit Geesteren; 24.1 Schaatsers vroeger op de lange afstanden voorzien van ijschaak;

Serie Geologie van eigen streek

13.9 Haaietanden van Weiner Esch herinneren aan Krijtze; 11.10 Grootste hond uit de prehistorie liet schedel achter in Linderbeek; 8.11 Fossiele resten uitgestorven beversoort uit de Needse klei.

13.12 Lederschildpad uit Mioceen uit kleigroeve te Eibergen; 17.1 Wolharige neushoorn van het Dollegoor; 28.2 Henk Römer (72) boorde duizenden gaten in de Twents-Duitse bodem.

Serie Hammer Historie

29.11 De vaandels in het Middendorpshuis; 29.12 Hammer openbaar onderwijs vóór 1900

2.1 De lange diensttijd van Adolph Hoefman; 3.1 Herbouw van de omgewaaide Linderschool; 5.1 Het korte bestaan van de Linderchool; 30.1 De Hammer kerk rond 't jaar 1525;

Serie Volthe door H. Engelbertink (dialect)

Nrs. 12-18 20.9-15.11.

Nrs. 19-26 6.12.1986-21.2.1987.

Serie P. Bos, Uit de memoires van Maria ter Kuile.

24.9 De anekdotes over de erfgenamen van de textieldynastie; 25.9 Hoe tante Daatje toch haar gouden bruiloft vierde; 29.9 'Oom dominee' zette een domper op familiefeest; 1.10 (slot) Toen tante Gijs eens wilde weten hoe rijk ze wel was.

Serie Over de Achterhoekers en hun streektaal.

25.10 'Gatjan' Klokman was 'n verdienstelijk schrijver; 22.11 De heggemus heet in Winterswijk ook wel 'schoppenvogelken'; 3.1 Hendrik Odink, historicus en auteur van dialect-verhalen; 31.1 Meester Meinen groot natuurliefhebber schreef ook een aantal jongensboeken

Tijdschriften

Twentsche Courant 1986, 1987

8.9 'De Zout' 50 jaar in Hengelo; 10.9 Textielmuseum van regionale betekenis; 10.9 Folkorevereniging viert lustrum met buitenlandreis (Brugger Daansers); 11.9 Deventer opgravingen van landelijk belang; 24.9 Boerderij 't Jonas in Stroinkslanden maakt plaats voor woningen; 26.9 Ariëns-bijlage; 3.10 Historische Sociëteit 'verbijssterd' over sloop monumentaal boerderijtje Jonas; 8.10 Van Heek Medical geeft weefgetouw cadeau aan Textielindriemuseum; 15.10 Opnieuw stukje historie 't Kernenade blootgelegd (Albergen); 16.10 Postgeschiedenis Enschede op tentoonstelling zichtbaar; 16.10 Fundamenten van vóór stadsbrand blootgelegd; 17.10 Boerderij Stroinksbos opgeknapt; 25.10 Sobriëtas vandaag terug waar stichter Alphons Ariëns begon; 8.11 Dansend rond de Vrijheidsboom; 8.11 De geschiedenis van de Spanjaardfabrieken; 8.11 Deze week viert GG en GD Enschede hun gouden jubileum; 10.11 Racer kreeg laat aandacht die hij verdient; 15.11 Grenssteen 25 terecht; 25.11 Universiteit Bijlage. 25 jaar TH-Twente; 26.11 Boerderij bij 't Bouwhuis toch gesloopt (Enschede).

Teleurstelling over sloop historisch pand Salomon Spanjaard (Borne); 11.12 Bewoners Het Elferink moeten boerderij uit (Enschede); 24.12 Twente en Kevelaer; 7.1. Lijst met 48 monumenten vastgesteld (Enschede); 3.1. Jaarringen helpen historici 'n handje; 8.1. 'Bijna heel Twente is familie van elkaar'; 8.1 Naast gemeentelijke ook rijksmonumentenlijst; 20.1. Zoutmuseum krijgt wat ruimere opzet (Delden); Albert Muizebelt: 'Het werk is mie nooit an de böt komm'n...'; 24.1 Enschede en zijn textielbaronnen; 27.1 Stichting wil complex Markstraat behouden (Borne); 31.1. 'Een sociaal bewogen mens met als enige doel de fabriek' (Spanjaard, Borne); 31.1. Eindstation Haltern, de trein van 23 februari 1945 stopte ook in Enschede; 31.1 Tubbergen: eer van 500ste kavelruil; 6.2. Almelo's museum in nieuw jasje; 6.2 GOLS-station Hengelosestraat: NS trekken wissel op Historische Sociëteit; 21.2 Ko van Deinse 40 jaar geleden overleden; 27.2 Van het zout in de pap tot het zout der aarde (Delden); 28.2 Een adellijke briefkaart (Twickel); 28.2 Late erkenning doet wapen van Overijssel opnieuw blinken; 3.3 Hoe een Oldenzaalse Amsterdamer toch in Twente bleef (Museum Hengelo)

Serie H. Haverkate, De bromklokken van Dene-kamp, afl. I 11.10, afl. II 8.11.

Na telefonisch overleg te raadplegen in de bibliotheek van de Oudheidkamer Twente.

Aold-Hoksberge, Orgaan van de Historische kring Haaksbergen 1986, no. 4

W.E. ten Asbroek e.a., *Woningen rond de Weeme* (3), p. 1229-1231.

F.G.M. Gebbink-Broekhuis, *De taal van Haaksbergen* (LXX), 1232-1233.

W.E. ten Asbroek, *Hoe jeugdige delinquenten vroeger gestraft werden*, p. 1233.

W.E. ten Asbroek-J.G.L. Overbeeke, *De molenvelderven op de Hones* (4), p. 1234-1239.

W.E. ten Asbroek-J.G.L. Overbeeke, *De Eijsinks in Haaksbergen* (2), p. 1239-1244.

Heemkunde, gem. Weerselo, 1986. no. 20.

T. Blenke, *Weerselo in crisistijd*, p. 6-8.

J. Wiefker, *Dominee Koek en zijn kerkraad*, p. 9-12.

H.J. Schuit, *Uit het oud-archief van de gemeente Weerselo*, p. 12-19.

H. Engelbertink, Marke Rossum deel 18, 1661-1670, p. 20-22.

Historische Kring Vasse-Mander-Hezingen, Jaarboek 1986-1987.

M. Paskamp-van Santen, *175 Jaar gemeente Tubbergen (1811-1986)*, p. 4-6.

J.G.J. ter Haar, *De voor'm*, p. 7-9.

J.H. Wigger, *Mr. Jan Willem Racer (1736-1816)*, p. 10-24.

F. Boerrigter, *(Pré)historie op de lemsche*, p. 25-28.

J.G.J. ter Haar, *Emigranten uit de gemeente Tubbergen*, p. 29-32.

M. Paskamp-van Santen, *Natura Docet 75 jaar, Meester Beernink ontmoet Heimans en Thijsse*, p. 33-42.

J.H. Booyink, *Het boern weerk in vrogge joorn* (2), p. 43-50.

A. Mulder-Essink, *Uit de boeken van de boerrigter*, p. 51-66.

Nederlandse Genealogische Vereniging, afdeling Twente, 1986, no. 5 en 6.

Catalogus van de tijdschriften, jaarboeken en almanakken van de genealogische vereniging, die zijn ondergebracht in de bibliotheek van de Oudheidkamer Twente, p. 90-94.

J. Gootjes, *Deserteurs in 1807*, p. 103-106.

H.G. Frowijn, *Kwartierstaat Butke/Buddeke*, p. 29.

H.J. Bos, *Kwartierstaat Bos (Boom)*, p. 30.

Het laatste nummer van 1986 is gewijd aan de 'de kwartierstaat'. Opgenomen zijn kwartierstaten van de families: Geuverink, Te Riet, Geerdink, Ter Heege, Wooldrink/Ter Heege, Wesseler, Wissink, Brou-

wer, Vlutters, Kuiper, Vos, Spit, Altena, Holland, Spoelman, Holtrust, Dieters en van Kooten.

Nederlandse Geealogische Vereniging afd. Twente, 1987, no. 1.

G.J. Welberg, *Eigendom en pacht in Twente*, p. 5-7.
H.G.H. Tjoonk, *De bevolkingsregistratie in België*, p. 9.
A.F. de Jong, *Burgerboek van de voormalige gemeente Stad Almelo*, p. 10-11.

Oald Hengel, 1986, no. 5.

J.S., *De beste timmerman van het dorp*, p. 65.
H. Reynders, *De kinderen van Adolph van Twickel*, p. 69-71.
H. Reynders, *Markerechten en de bevolkingsgroei*, p. 75.
R. Scholten, *Het Heemaf-laboratorium*, p. 76.
Anoniem, *Hengelo-feuilleton*, p. 77-79.

Oald Hengel, 1986, no. 6.

J.S. *Zak oe den klepper de veur pass'n ?*, p. 81-82.
H. Rynders, *Het K.N.M.I. en een markevergadering in 1820*, p. 85.
H. Reynders, *Het markeboek van Woolde in de 80-jarige oorlog*, p. 93.
Hengelo-Feuilleton (slot), p. 95.

't Onderschoer, Contactorgaan van de Stichting Heemkunde Denekamp, 1986, no. 3.

E. Bos-Hermelink, *Wijkverpleegster op het platteland (IX)*, p. 23-26.
W.A.J. Nijhuis, *Het hondenleven van de kettinghond*, p. 27-32.
H. Asma, *Meester Mulders*, p. 33-42.
H.J.B. Roessingh Udink, *Reis naar Londen in 1851*, p. 43-46.
J.B. Bernink, *Op zoek naar het Molenvan*, p. 47-50.
H. Asma, *Kermissen in Denekamp*, p. 51-54.
J. Bruns, *Belsche*, p. 55-56.
Hans oet n Haag, *Herinneringen van een Haagse jongen aan Denekamp 1944, 1945*, p. 57 e.v.

't Onderschoer, contactorgaan van de Stichting Heemkunde Denekamp, 1986, no. 4.

G.F.J. Gortemaker, *Wederom een Gortemaker van het leven beroofd*, p. 21-22.
H. Boink, *Dree schoape en de wolf*, p. 23-24.
H. Asma, *Bets Zengerink vertelt*, p. 25-30.
W.A.J. Nijhuis, *Geen kerstmis zonder hulst*, p. 31-34.
H. Asma, *Uit Denekamps kerkgeschiedenis (VII)*, p. 37-42.
E. Bos-Hermelink, *Wijkverpleegster op het platteland (X)*, p. 43-44.
H.J.B. Roessingh Udink, *Reis naar Londen in 1851*, p. 45-48.
H. Veldhuis, *Jeugdherinneringen aan meester Bernink*, p. 49-52.
M. Braakman, *Denekamp*, p. 53-54.
J.A. den Ouden, *Uit het markeboek van Noord Deurningen*, p. 55-e.v.

Op de Bres, Uitg. Stichting Behoud Delden, 1986, no. 4.

Het nummer is gewijd aan de expositie '50 jaar Twentekanaal'

Overijssels Contactbericht, 1986, no. 33.

G. Buist, *In gesprek met...*, p. 2-4. (Betreft een gesprek met de Stichting Heemkunde Albergen).
Afdelingsnieuws, p. 6-16.
Museumnieuws, p. 18-30.
Het historisch bedrijf, p. 31-42.
Monumentennieuws, p. 43-53.
Natuur en milieu, p. 54.
Vraag en aanbod, p. 55-57.
Boekennieuws, p. 58-59.
Klokkenspelnieuws, p. 59.

'n Sliepsteen, Stichting Historische Sociëteit Enschede-Lonneker, 1986, no. 7.

R. Hertsenberg, *De ondergang van Hotel de Graaff 'het eerste huis ter plaatse'*, p. 3-4.
J.B. Slot, *Vuilstort Usselerveen langer nodig dan gehoopt (vervolg)* p. 8-10.
M.G. ter Kuile-Scholten, *Pathmos begin deze eeuw bosjes, slingerpaden, vijver en vruchtenhof*, p. 9.
T. Wiegman, *Enschede tentoonstellingsstad 1908-1962 (1)*, p. 11-15.

'n Sliepsteen, Stichting Historische Sociëteit Enschede-Lonneker, 1986, no. 8.

J. Meinema, *De boortoren van 'de zout'; Een verhaal over Vis, Zout en Hout*, p. 3-5.
Johan Schurink (86) *k Heb ne fantastiese tied had, jongs. A'k t weer meus doon deu 'k t persies zoo weer, echt woar*, 6-7.
P. en G. Spee, *De vlierstruik op de Usseleres*, p. 7-9.
H. Dalenoort, *Uit de brieven van een schamele schoolmeester; De schoolstrijd te Enschede in de jaren 1619-1633*, p. 10-15.
J.W. Berns, *Het Wallenbeek in de marke Lonneker*, p. 17.
T. Wiegman, *Enschede's noodgeld*, p. 17-18.

Twickel Bulletin, Vereniging Vrienden van Twickel, 1986, no. 20/6.

C.A.M. Sinnighe Damsté, *'Uit de speelgoedkast', Ganzenborden*, p. 4-7.
Z. Kolks, *Nadere gegevens over ds. Visch (reactie op nr. 20/5 blz. 7/8)*, p. 8-9.
C. v.d. Struik, *Nog eens in de marke*, p. 10-13.

Twickel Bulletin, Vereniging Vrienden van Twickel, dec. 1986.

G. Kalsbeek, *Mevrouw Soetendal: 'De mooiste tijd was met de Barones!'* p. 11-15.
J. Mathelener, *Grondbezit en heerlijkheid in de marke Woolde van middeleeuwen tot markeverdeling*, p. 15-22.
C. Sinnighe Damsté, *Sinterklaas op Twickel*, p. 22-26.

A. Bonzet SPECIAAL BOEKBINDERIJ

DE OSSENBOER 44 - ENSCHEDE
tel. 053-314069

**OOK UW BINDWERK
IS BIJ ONS WELKOM**

Wij zijn een niet te grote
binderij waar kwaliteit
en service nog
mogelijk is

*Gespecialiseerde bandboekbinderij
voor particuliere- en rijksopdrachten.
Levering franco door geheel Nederland.
Kleine tot grote oplagen - speciale opdrachten.*

Een Inschrien is een vakje in de tuugkist waarin waardevolle zaken werden bewaard.

Kopij inzenden aan:

J.J.H. Meijer, Olde Meulenweg 2, 7554 RL Hengelo, tel. 074-912851*

Redactie: J.J.H. Meijer, Hengelo, eindredacteur

A.J. Brunt, Delden

A. Buter, Borne

H.H. Hagens, Almelo

J. Overbeeke, Haaksbergen

M. Paskamp-van Santen, Mander

Th.L.M. van Stapele, Hengelo

Administratie:

't Inschrien, p/a Rijksmuseum Twente

Lasondersingel 129, 7514 BP Enschede

Postrekening nr. 832196 t.n.v. de penningmeester v.d. Oudheidkamer Twente

Bank: Algemene Bank Nederland N.V., Enschede rek. nr. 59.27.45.651

Abonnementsprijs f 15,- per jaar

Losse nummers f 5,- (exclusief portokosten).

Uitgave van de Vereniging Oudheidkamer 'Twente'

Overname van de inhoud, in welke vorm dan ook, is niet toegestaan zonder schriftelijke toestemming van de redactie.